

Armağan Erkanal'a Armağan
ANADOLU KÜLTÜRLERİNE BİR BAKIŞ
Compiled in Honor of Armağan Erkanal
Some Observations on Anatolian Cultures

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI
2014

Anadolu Kùltùrlerine Bir Bakış
Some Observations on Anatolian Cultures

Armağın Erkanal'a Armağın
Compiled in Honor of *Armağın Erkanal*

Anadolu Kùltürlerine Bir Bakış
Some Observations on Anatolian Cultures

Armağan Erkanal'a Armağan
Compiled in Honor of *Armağan Erkanal*

Editörler Kurulu / *Editorial Board*

Nazlı Çınardalı-Karaaslan

Ayşegül Aykurt

Neyir Kolankaya-Bostancı

Yiğit H. Erbil

Anadolu Kùltürlerine Bir Bakış
Some Observations on Anatolian Cultures
Armağan Erkanal'a Armağan
Compiled in Honor of *Armağan Erkanal*

Editörler Kurulu / *Editorial Board*

Nazlı Çınardalı-Karaaslan

Ayşegül Aykurt

Neyir Kolankaya-Bostancı

Yiğit H. Erbil

ISBN: 978-975-491-372-9

Kapak Fotoğrafi (Tasarım Zülfikar Akyüz) / *Front Cover Photo (Design Zülfikar Akyüz)*

Armağan Erkanal, Panaztepe, 1995 (Photo by Bora Uysal)

Panaztepe, 1992 - AV tholos mezarından Levant silindir mühür baskısı (Çizim, Derya Yalçıklı)

Panaztepe 1992 - Levant cylinder seal impression from tholos AV (Drawn by Derya Yalçıklı)

Tasarım / *Book Design by*

Suna Güler-Hökenek

Baskı / *Printed by*

Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi

Hacettepe University Press, Ankara, Turkey

1. Basım 2014 / First Published 2014

İÇİNDEKİLER

Sunuş	IX
Preface	XI
Prof. Dr. Armağan Erkanal'ın Yayınları	XIII
Kutlama Listesi / Tabular Gratulatorum	XIX
Akdeniz, Engin Gediz Ovası'nda Stratejik Bir Yerleşim: Asartepe (Urganlı).....	1
Ateşoğulları, Soner Haymana, Bahçecik Nekropolü Kurtarma Kazısında Bulunan İki Küpe	17
Ay-Efe, Deniz Küllüoba Kazısında Ele Geçen Pişmiş Toprak Bir Figürün Gövdesi	23
Aydınğün, Şengül A New Interpretation for Western Anatolian Figurines of the Early Bronze Age	29
Ayengin, Nurperi Erken Tunç Çağı'nda Tekstil ve Dokumacılık ta Kullanılan Kemik Aletler	37
Aykurt, Ayşegül An Example of Mycenaean Pictorial Pottery: Krater from Liman Tepe	55
Baltacıoğlu, Hatçe Hitit Yazılı Kaynaklarında ve Alaca Höyük Hitit Heykeltraşlık Eserlerinde Sfenks.....	75
Bahçeci, Müge Kültür Bakanlığı-Dünya Bankası Toplumsal Kalkınma ve Kültürel Miras Projesi Kapsamında Başlayan Bir Süreç: Pamukkale'de Alan Yönetimi 2000-2010.....	101
Bilgi, Önder Bir İlk Tunç Çağı Yerleşmesi İkiztepe'den Sembol Nitelikli Metal Buluntular	115
Börker-Klähn, Jutta Landeskundliches: Suppilulija, Karahna, Urista.....	131

Böyükulusoy, Kadir Gediz Nehri ve Deltası.....	147
Caymaz, Tayfun Menemen Ovası Kuzeyinde Üç Prehistorik Yerleşimve Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'na Uzanan Süreçle İlgili Veriler	157
Çelik, Bahattin Male Figures in the Pre-Pottery Neolithic Period.....	171
Çınardalı-Karaaslan, Nazlı Panaztepe'den Ele Geçen Kabartma Biçimli Cam Boncuk Üzerine Bir Çalışma.....	179
Efe, Turan Küllüoba İlk Tunç Çağı Boyalı Kaselerine Ait Birkaç Örnek	187
Engin, Atilla Gre Virike Eski Tunç Çağı Seramiğinde Çömlekçi İşaretleri.....	197
Eran, Yaprak Helen Kültüründe Bilgisel Aydınlanma ve Değişen Anıtsallık Anlayışı: Arkaik ve Klasik Çağlar	211
Erbil, Yiğit Hayati Fasıllar ve Çevresi Yüzey Araştırması.....	227
Erkut, Sedat Hititler'de Demir Üretimi Üzerine Bazı Ayrıntılar.....	235
French, Elizabeth Changing Patterns in the Contacts Between Anatolia and The Aegean World in the Second Half of The Second Millennium BC	239
Günel, Sevinç MÖ 2. Binde Çine Tepecik Yerleşmesinin Batı Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Katkıları	243
Horejs, Barbara The 2 nd millennium BC in the Bakırcay (Kaykos) Valley. An overview	257
Kaptan, Ergun Anadolu'da Eski Dönemlere Ait Ahşap Madenci Merdivenleri.....	275
Kolankaya-Bostancı, Neyir İzmir Bölgesi Orta Tunç Çağı Yontmataş Endüstrisi: Gerileme ve Gelenek.....	287
Müler-Karpe, Andreas Hethitische Großköniginnen des Mittleren Reichs im Spiegel neuer Siegefunde.....	299

Müller-Karpe, Vuslat Kayalıpınar’da Bulunmuş Olan Üç Silindir Mühür Baskısı Üzerine Değerlendirmeler	309
Özırat, Aynur Bozkurt Kurgan Mezarlığından Ayrışık Bir Kap	319
Savaş-Güleç, Ersin, İsmail Özer, Başak Koca Özer, Mehmet Sağır ve Timur Gültekin Geçmişten Günümüze Anadolu’da Beslenme	327
Sevim-Erol, Ayla, Serpil Özdemir ve Yener Alper Yavuz Antropoloji Bilimi ve Türkiye’de Gelişimi	343
Sevin, Veli Van/Ernis –Evditepe ve Alacahan Mezarlık ve Yerleşimleri Işığında Kimi Düşünceler: Demir Çağlar Sorunu	355
Strobel, Karl The Cimmerians in Asia Minor.....	369
Tekkök, Billur Ayna ve Yansıma “Katoptrika”	387
Tuna, Numan Menderes (Cumaovası) Alt-Bölgesinde Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı Yerleşimlerinin Mekan Organizasyonu	405
Türkçan, Ali, Umut Neolitik Çağ Çatalhöyük Simgeçiliğinde Duvar Resimleri ve Damga Mühürleri	441
Uysal, Bora Oylum Höyük’ten Ele Geçen Orta Tunç Çağı’na Ait Üç Başlı Yaratık Figürler	453
Uysal, Gülfem Morphological Relation Between The Index of Foramen Magnum (FM) and Cranial Index	463
Ünal, Ahmet Fraudulent Premises of Anatolian Historiography and Early Hittite Involvement in and Direct Control of Cilicia – Kizzuwatna	469
Yakar, Jak The Archaeology and Political Geography of the Lower Land in the Last Century of the Hittite Empire	501
Yener, K. Ashhan An Animal Frieze in Repoué on a Copper Plated Artifact at Alalakh.....	511
Yılmaz, Derya Erken Tunç Çağı’nda Batı ve Orta Anadolu’da Balkan Kökenli Başlı Delikli İdoller	517

BOZKURT KURGAN MEZARLIĞINDAN AYRIŞIK BİR KAP

Aynur ÖZFIRAT*

*Prof. Dr. Armağan Erkanal için hazırlanmış bu Armağan Kitabı'nda
bir yazıyla yer almak benim için memnuniyet verici oldu.
Türkiye arkeolojisine katkılarından dolayı hocamıza teşekkürlerimle.*

Abstract

The special vessel found in the Kurgan 32 of the Bozkurt Kurgan Necropolis that is on the foothills of Greater Ararat has been discussed in this paper. The kurgan 32 has been partially destroyed by illegal excavations. There is a small-scale cist underneath the tumulus. On the west end of the cist, there have been recovered human or animal bones and 3 whole pots. One of these recovered pots, the monochrome painted bowl that we are going to analyze in this paper, is of oval form and decorated with black paint, has two indents on the short sides of the body that creates small bulges on the inside surface. The subject pot, based on the comparisons to South Caucasian samples, is included in the culture of 'Aras Painted Ware' of the Highland Plateau of Eastern Anatolia, which is dated to Middle Bronze Age.

Doğu Anadolu Bölgesinde Van Gölü Havzası ile Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi'ni kapsayan araştırmalarımızda birçok yeni verinin yanı sıra Anadolu'da kurgan kültürlerinin varlığı belirlenmiştir. Kurgan türü mezarlar Doğu Anadolu'nun kuzeydoğu ucunda yer alırlar, bu sınırlar içinde özellikle Büyük Ağrı Dağı'nın eteklerinde kurganlar ve ilişkili yerleşimler oldukça yoğundur. Kurganlar bölgede ilk kez Güney Kafkasya ve İran Azerbaycanı'nda olduğu gibi Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak görülür ve Urartu Krallığı'na değin bu türde mezarların kullanımı devam etmiştir.

* Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tayfur Sökmen Kampüsü, 31034, Antakya-Hatay. aynurozfirat@gmail.com

Büyük Ağrı Dağı'nın eteğindeki bu mezarlıklar içinde Bozkurt'ta 2007 yılında kazıya başlanmıştır¹. Mezarlık dağın batı eteğinde ve Doğubayazıt Ovasının kuzey ucundadır. Bozkurt Mezarlığı'nda Geç Kalkolitik Çağ'dan Orta Demir Çağı'na değin uzanan süreç içinde yüzey malzemesi bulunmakla birlikte oldukça geniş bir alana (12 km²) yayılmış olan mezarlıkta kurganlar Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak ve daha yoğun olarak Son Tunç/Erken Demir Çağı'nda görülür. Bozkurt 32 No'lu kurganda bulunan ayrıışık kaplar içinde değerlendirebileceğimiz monokrom boyalı bir çanak bu yazıda ele alınacaktır.

32 No'lu kurgan merkezi kısımda yer alır (Çiz. 1). Kaçak kazıyla kısmen tahrib edilmiştir. Yığıma tepesi işlenmemiş küçük ve orta boyutlardaki taşlarla yapılmıştır, çapı 6.2 m, mevcut yüksekliği 1.20 m'dir (Res. 1-3; Çiz. 2). Yığıma tepenin altında 1.90 x 0.50 m boyutları korunmuş bir taş sanduka yer alır, kısa kenarlarında taş sırası bulunmamıştır. Sandukanın batı ucunda insan veya hayvan kemikleri ile 3 adet tüm kap ele geçirilmiştir. Bunlardan biri olan ve bu yazıda ele aldığımız monokrom boyalı çanak (Kazı envanter no: 23; Res. 3-5; Çiz. 3) oval biçimli ve siyah renkte boya bezemelidir. Ağız çapı 22 cm, yüksekliği 9.5 cm olan kap kahve renkte hamurlu, kiremit astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş ve hafif açkılıdır, yüzeyde pişme nedeniyle siyah alacalanma vardır. Oval gövdeli, düz dipli, basit ve dik ağız kenarlıdır, iki kısa yandan içe doğru girintiler yapılarak iç yüzde birer küçük çıkıntı oluşturulmuştur. Bezeme kabın ağız kenarına siyah renkte boya ile yapılmış içleri paralel hatlarla taralı girlandımsı dörtgen dizisinden oluşur. Hemen yanında bulunan diğer iki kap aynı mal grubunun boyasız örnekleridir, bunlar küçük bir çömlek (Kazı envanter no: 24, çap 6.5 cm, yükseklik 8 cm; Res. 3, 6) ve kasedir (Kazı envanter no: 25, çap 6.5 cm, yükseklik 4.7 cm; Res. 3, 7).

İncelediğimiz çanak Doğu Anadolu yüksek yaylasında bu türde çanak çömlekler içinde kazı buluntusu olarak ilk örneklerdir. Bozkurt dışında buluntu yerini bilebildiğimiz diğer iki örnek ise aynı zamanda yüzey araştırmasında incelediğimiz Doğubayazıt-Suluçem kurgan VI'da bir define kazısında bulunan monokrom boyalı iki çömlektir, her ikisi de bölgede Orta Tunç Çağı'nı temsil eden "Aras Boyalıları"nın alt grubu olan "Sevan-Üzerlik" boyalılarına aittir.² Buna karşılık bu kültüre ait çanak çömlekler bölge müzeleri başta olmak üzere Türkiye müzelerinde oldukça fazla sayıdadır,³ satın alma yoluyla müzelerimize gelmiş olan bu kaplar büyük çapta mezarlıklardan ele geçirilmişlerdir. Türkiye örneklerinin mezar buluntuları olmaları ve ülkemiz sınırları içinde bu kültüre ait henüz tabakalı bir yerleşimde kazı yapılmamış olması nedeniyle Kafkasya buluntuları Bozkurt çanağını tarihleme açısından önem taşımaktadır.

Güney Kafkasya'da bugüne değin bulunmuş olan bu türde ayrıışık biçimli çanaklar Orta Tunç ve Son Tunç Çağı'na tarihlendirilmişlerdir. Nahçıvan'da II. Kültepe ve Çulfa'da bulunan polikrom boyalıların bezeme açısından gelişmiş örnekleri ise Son Tunç Çağı'na değin kullanılmış olduklarını gösterir. Bozkurt çanağının form olarak benzerleri II. Kültepe II. tabaka,⁴ Kızıl Vank I,⁵ Çulfa,⁶ Verin Naver⁷ ve Elar⁸ da bulunmuştur, bu kaplar boyasız, monokrom ve

1 Bozkurt Kurgan Nekropolü Kazısı, T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izin ve destekleriyle gerçekleştirilmektedir. Ağrı Valiliği ve Doğubayazıt Kaymakamlığı'nın yanı sıra Mustafa Kemal Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (1003 M 0113) projesiyle de çalışmalarımız desteklenmektedir. Tüm bu kurumlara teşekkür bizim için zevkli bir görevdir.

2 Özfirat, 2001a; 2001b.

3 Özfirat 2001b.

4 Aliev 1991, res. 28/8; Bahshaliyev 1997, lev. XII/6-8.

5 Martiroşyan 1964, res. 20/1-2; Abibullaev 1982, lev. XXIX/13-14; Kushnareva 1997, res. 68/17-18; Bahshaliyev ve Seidov 1995, res. 13/6, 8; Bahshaliyev 1997, lev. XIV/4-5.

6 Abibullaev 1982, lev. XXIX/15; Bahshaliyev ve Marro 2009, 94/1.

7 Kushnareva 1997, res. 54/15

8 Kuşnareva 1997, fig. 54/34-35

polikrom boyalı türdedir. Van Müzesi'ne satın alma yoluyla gelmiş olan iki çanak ise birbirinin eşidir ve boyasızdır.⁹ Biçim olarak yukarıdaki benzerleri dışında ele aldığımız çanak gerek içleri paralel hatlarla taralı girlandımsı dörtgen dizisiyle yapılmış boya bezemesi gerekse mal özellikleriyle Azerbaycan Mil Step'i'ndeki Üzerliktepe, Kuruçay ve Gönderlerçay höyüklerinde, Ermenistan'da Lçaşen, Ariç, Şirakavan, Lori Berd, Zolakar, Nor Bayazet ve Sevan GES, Ararat Vadisi'nde ve çevresinde Akçakale-Grampa, Tsitsarnaka Berd, Eçmiadzin, Mukhannattepe, Djraovit, Garni, Tazekent, Verin Naver, Aygevan ve Metsamor'da gibi birçok merkezde, Nahçıvan'da ise Şahtahtı, II. Kültepe, Kızıl Vank'ta bulunmuş olan Sevan-Üzerlik grubu çanak çömleğiyle tam bir benzerlik içindedir.¹⁰ Orta Tunç Çağ'ında yer alan Sevan-Üzerlik tarzı boyalılar Güney Kafkasya'da MÖ 18-17. yüzyıllara tarihlenir.

Doğu Anadolu bölgesinde Fırat Havzası'nın doğusunu kapsayan yüksek yayla kısmı tüm arkeolojik süreci boyunca, Güney Kafkasya ve İran Azerbaycanı ile ortak bir kültürel sıra düzen izlemiştir. Bu geniş sınırlar içinde coğrafi birimlere bağlı olarak alt kültür bölgeleri vardır. Orta Tunç Çağ'ında Doğu Anadolu yüksek yaylası da doğuda Güney Kafkasya ve İran'a değin uzanan iki alt kültür bölgesine ayrılır: Bunlardan biri kabaca çizilmiş sınırlarla Erzurum'un güneyini içine alan Van Gölü havzası, diğeri Ağrı, Erzurum ve Kars'ı kapsayarak Karadeniz dağlarının güney eteklerine değin uzanan kuzeydoğu parçasıdır. Her iki bölge genel özellikleri aynı olmakla birlikte çanak çömlekte farklı mal gruplarına sahiptir. Bu dönemi temsil eden Aras Boyalıları içinde yer alan Sevan-Üzerlik tarzı boyalıları ve bunlarla birlikte görülen diğerk mal grupları Ağrı-Erzurum-Kars hattında yani kuzeydoğuda görülür, bu hat aynı zamanda Güney Kafkasya'daki Sevan Üzerlik dağılımının batı sınırını,¹¹ doğuya doğru Mil Step'i ve komşu dağ eteklerine,¹² kuzeyde Sevan Gölü'nün batı kıyılarına kadar görülür.¹³ Güneydeki sınırın ise Nahçıvan'ı içine alarak Aras sahiline kadar indiği kabul edilebilir.

Sonuç olarak, Bozkurt çanağı mal ve bezeme anlayışı ile Güney Kafkasya örnekleriyle karşılaştırmalara dayanarak Doğu Anadolu yüksek yaylasının Orta Tunç Çağ'a tarihlenen "Aras Boyalıları" kültürü içinde değerlendirilmelidir. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi Ağrı dağı ve Yakın çevresi alt bölge olarak kuzeydoğu Anadolu sınırları içindedir ve aynı zamanda Azerbaycan'a değin uzanan Sevan-Üzerlik çanak çömlek grubunun batı ucunu oluşturur. Ülkemiz sınırları içinde henüz bu döneme ait tabakalı bir yerleşimin kazılmamış olması, bulguların yalnızca Bozkurt kazısı ve yüzey araştırmasında bulunan mezarlıklardan gelmesi, Güney Kafkasya sıradüzeninin de Doğu Anadolu gibi büyük çapta mezarlıklara dayanması ve Bozkurt kurganlarında henüz Orta Tunç ve Son Tunç/Erken Demir Çağ'ında mimarisinde kesin ayrımların belirlenememiş olması nedeniyle daha kesin bir tarihlendirme şimdiki verilerle zordur.

9 Özfirat 2001b, lev. 69/2-3.

10 Martirosyan 1964, 47-73; Kushnareva 1985, 94; 1997, 129-144; İsmayilov 1981, 39.

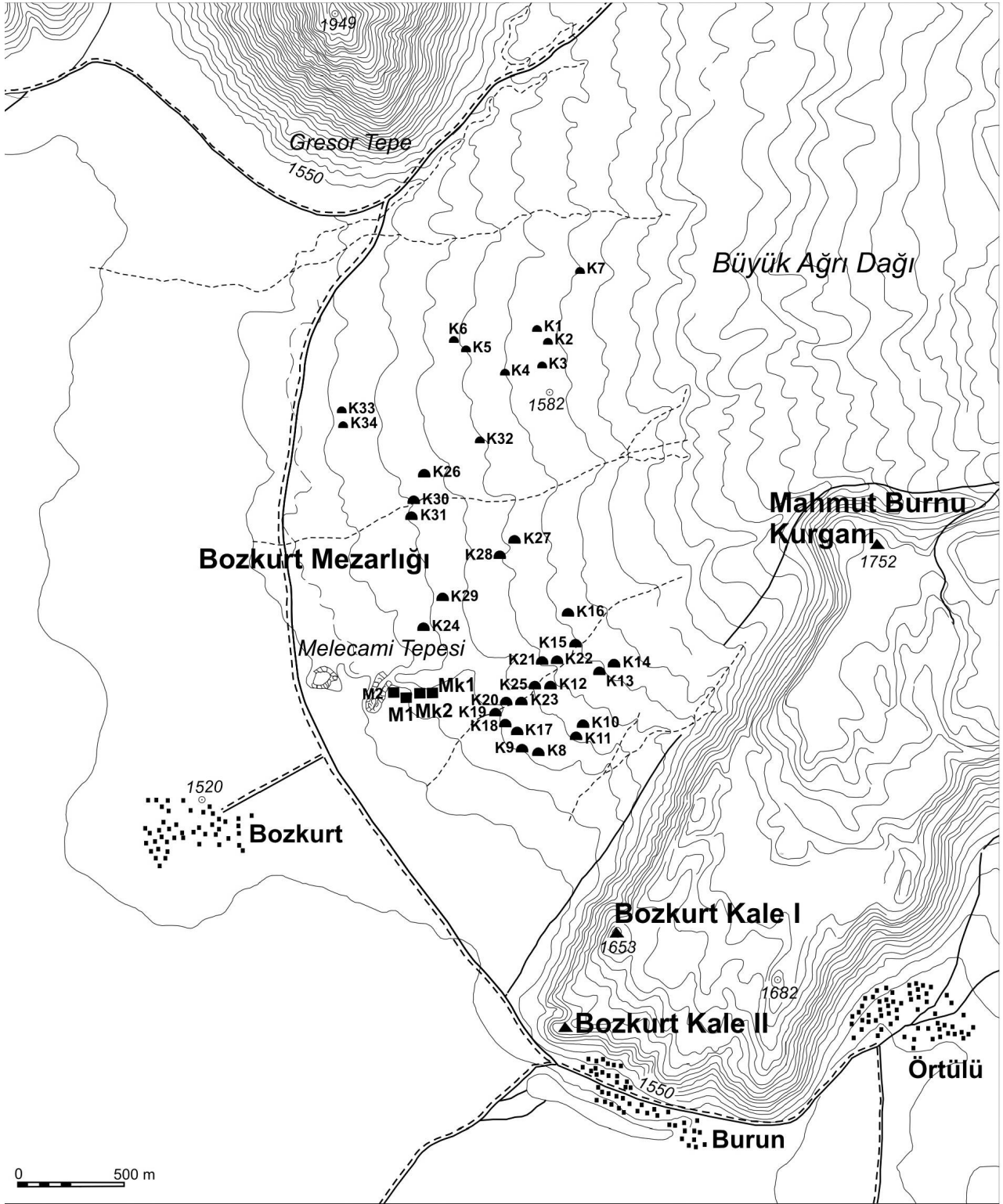
11 Özfirat 2001b.

12 İsmayilov 1981, 39.

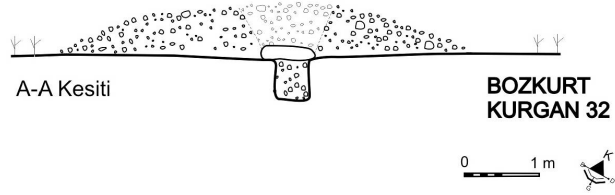
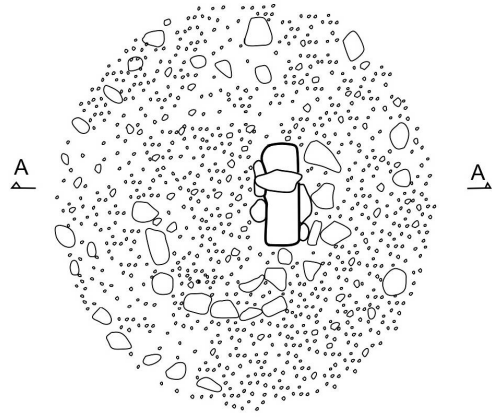
13 Kushnareva 1985; 1997.

Bibliyografya

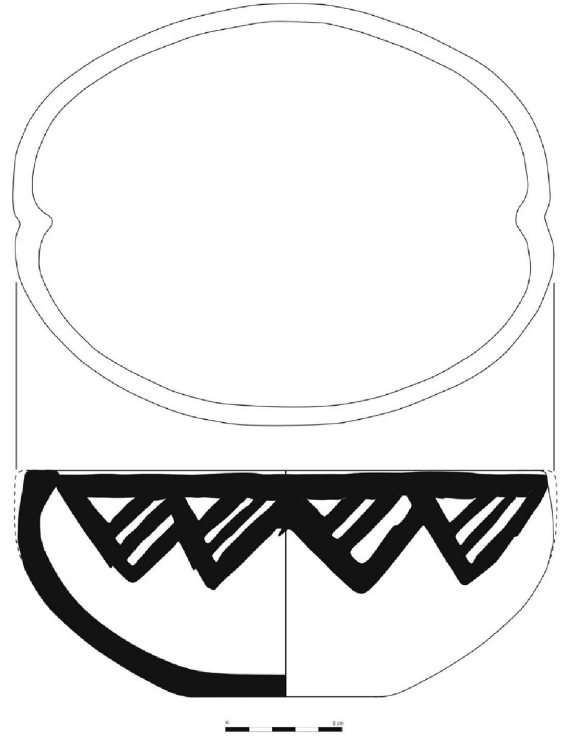
- Abibullaev O. A. 1982. *Eneolit i Bronza na Territorii Nahçhevanskoi ASSR*. Baku.
- Aliiev, V. G. 1991. *Kultura Epokhi Srednei Bronzi Azerbaidjana*. Baku.
- Bahshaliyev, V. B. 1997. *Nahçivan Arkeolojisi/The Archaeology of Nakhichevan*. Istanbul.
- Bahshaliyev, V. B. ve A. G. Seidov. 1995. *Nahçivan'ın Gedim Tarihi*. Baku.
- Bakhshaliyev, V. B. ve C. Marro. 2009. *The Archaeology of Nakhichevan: Ten Years of New Discoveries*, Istanbul.
- İsmayilov, G. 1981. *Guruçay ve Köndelençay Vadisinde Gedim Medeniyet İzleri*. Baku.
- Kushnareva, K. 1985. "Cevano-Üzerliskaya Kultura Perioda Srednei Bronzii na Territorii Yujnogo Kavkaza." *Kulturnoe Naslegie Vostoka*: 89-104.
1997. *The Southern Caucasus in Prehistory: Stages of Cultural and Socioeconomic Development from the Eight to the Second Millennium B. C.* Translated from Russian by H. N. Michael. Philadelphia.
- Martirosyan, A. A. 1964. *Armeniya v Epokhi Bronzi i Rannego Jeleza*. Erevan.
- Özfirat, A. 2001a. "Erste Betrachtungen zum Ostanatolischen Hochland im 2. Jt. v. Chr." *Istanbulur Mitteilungen* 51: 25-58.
- 2001b. *Doğu Anadolu Yayla Kültürleri (MÖ II. Binyıl) (with English summary)*. İstanbul.

Çiz. 1

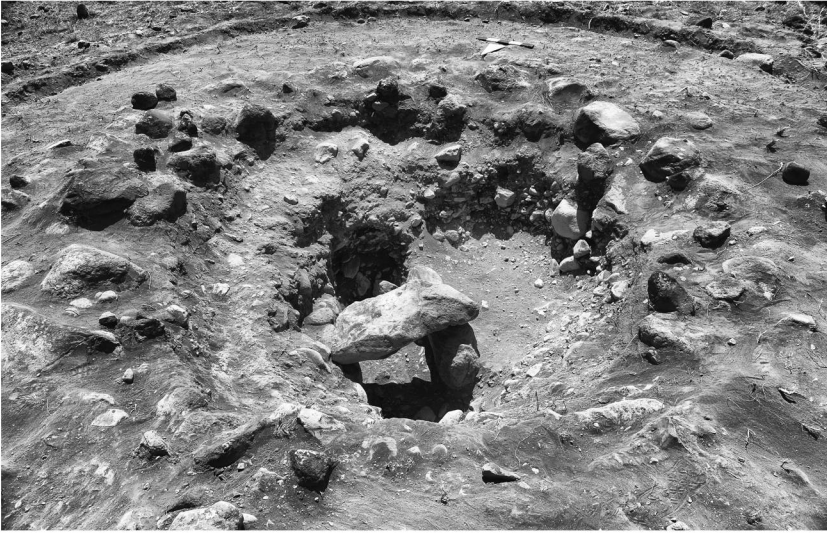
Çiz. 2

Çiz. 3

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Resim: 4

Res. 5

Res. 6

Res. 7